

Yeni İnsan Yayınevi
Eğitim Serisi

SEZGİN TOSKA 1984 yılında İzmir’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini İzmir’de tamamladı. 2006 yılında Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. 2009 yılında “Eugene O’Neill’in İmparator Jones Adlı Yapıtına Ekoeleştirel Yaklaşım” isimli teziyle yüksek lisansını ve 2015 yılında “Amerikan Ekokurgu Yapıtlarda Çevre Sorunları, Suçları ve Öngörülen Koruma Yöntemleri” isimli teziyle doktorasını aynı üniversitede tamamladı. Yazarın Amerikan Etütleri ve ekoeleştiri (çevreci eleştiri) üzerine çalışmaları bulunmaktadır.

EKOKURGU

Ekolojik Sorunların Çözüm Yolu Olarak Edebiyat

Sezgin TOSKA

Yeni İnsan Yayınevi – 134
Eğitim Serisi – 27
Ekokurgu: Ekolojik Sorunların Çözüm Yolu Olarak Edebiyat
Sezgin Toska
I. Baskı: Haziran 2017
ISBN: 978-975-2498-00-6
Genel Yayın Yönetmeni: Aytaç Timur
Editör: Akif Pamuk
Düzeltili: Çisel Cengiz
Dizgi: Ulaş Kantemir
Kapak Tasarımı: Gizem Güvendağ
Sertifika No: 12186

Baskı: Öz Karacan Matbaacılık ve Ciltcilik. Evren Mah.
Gülbahar Cad. No:62 Bağcılar/İstanbul
Matbaa Sertifika No: 12228

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın, tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, hiç bir yolla çoğaltılamaz.

© Tohum Yayıncılık Turizm Reklam ve Sağlık Hizm.

San. Tic. Ltd. Şti. 2017

Altın-tepe mah. Galipbey Caddesi, Özüdoğru Sok. No: 44/1B Küçükalyalı İstanbul

Tel: (0 216) 489 84 08 Fax: (0 216) 518 23 60

www.yeniinsanyayinevi.com

yeniinsanyayinevi@gmail.com

newhumanpublisher@yahoo.com

[facebook/yeniinsanyayinevi](https://facebook.com/yeniinsanyayinevi)

[instagram/yeniinsanyayinevi](https://instagram.com/yeniinsanyayinevi)

twitter.com/yeniinsanyayin

EKOKURGU

Ekolojik Sorunların Çözüm Yolu Olarak Edebiyat

Sezgin TOSKA

*Ömrümün Kışını da Güneşini de Gördüğüm Erzurum'a ve
Özümün Özü Güzel İzmir'e*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
GİRİŞ.....	15
BİRİNCİ BÖLÜM	
KÜLTÜRLEŞTİRİLEN DOĞA.....	27
İKİNCİ BÖLÜM	
GÖZLEMEN SANATA: EKOYAZIN.....	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
EKOELEŞTİRİDEN ÇEVRECİ ELEŞTİRİYE GEÇİŞ.....	71
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
EKOKURGU	101
BEŞİNCİ BÖLÜM	
ABD'Lİ YAZARLARIN EKOKURGU ROMANLARINDA ETKİN KAVRAMLAR VE İŞLEVLERİ.....	119
ÇEVRE SORUNLARI, SUÇLARI VE SUÇLULARI	119
ÇEVRE SUÇLULARI	123
EKOYOKEDİCİLER.....	125
EKOASALAKLAR.....	151
ATIK YÖNETİMİ ŞİRKETLERİ.....	151
ÇEVRESEL KİRLİLİĞİ TEMİZLEME ŞİRKETLERİ	159
YEŞİL BOYACILAR.....	164

ALTINCI BÖLÜM

EKOLOJİK ŞİDDET 191

YEDİNCİ BÖLÜM

EKOSUÇLARIN ALTYAPISI..... 255

EGEMEN YAPI..... 255

EKO AHLAK(SIZLIK)..... 298

SEKİZİNCİ BÖLÜM

EKOSUÇLULARIN KIRLI ARKA BAHÇESİ 323

SİYASİ VE YASAL MEŞRULAŞTIRMA 324

BİLİMSEL MEŞRULAŞTIRMA 353

MEŞRULAŞTIRMAYI YAYGINLAŞTIRMA ARACI: MEDYA 365

YASA DIŞI UYGULAMALAR: TACİZ, TEHDİT VE RÜŞVET 370

DOKUZUNCU BÖLÜM

EKOSAVUNMA 381

SONUÇ

EDEBİYAT, UMUT VE SEVGİ..... 443

KAYNAKÇA 459

ÖNSÖZ

Günümüzde etkisini daha derinden ve somut bir biçimde hissettiğimiz çevre krizlerinin insan eylemlerini şekillendiren kültürel ideolojilerle doğrudan bağlantısının kabul edilmesi, doğal olarak bu krizlerin çözümünde sosyal bilimleri en az fen bilimleri kadar, hatta kimi zaman daha fazla söz sahibi yapmaktadır. İnsanların arzu, istek, düşünce, durum ve kültürel mücadelelerini ifadede genel anlamda sanat, dar anlamda ise edebiyat çalışmalarının bir sosyal bilim olarak rolü inkâr edilemez. İnsanlar yaşamları boyunca deneyimlediklerini kavramlarla açıklamaya çalışmışlar ve yaşamlarını da büyük oranda ürettikleri kavramlar ve bu kavramlar üzerine gerçekleştirdikleri tartışmalar doğrultusunda şekillendirme eğilimi göstermişlerdir. Kavram üretme ve kavram tartışmaları konusunda en uygun alanlardan birisi de şüphesiz edebiyattır. Fakat edebiyat alanına bir göz atıldığında doğa, çevre ve ekoloji gibi kavramların uzunca bir süre göz ardı edildiği ve edebiyat çalışmaları içerisinde hak ettiği yeri bulamadığı ortaya çıkmaktadır. Oysa insanların, toplumların ve hatta medeniyetlerin edebi eserleri incelendiğinde onların düşünce sistemleri, doğa ve çevre ile ilişkileri, bu ilişkilerden doğan sorunlara bakış açıları ve geliştirmeye çalıştıkları çözüm yolları gözlemlenebilir.

Bu kitap doğa ve çevrenin nasıl algılandığını, onlara karşı işlenmiş suçların neler olduğunu, nasıl işlendiğini ve bunlara karşı ne gibi çözüm yolları geliştirildiğini 21. yüzyılda yazılan Amerikan ekokurgu eserlere yoğunlaşmış, onlarda yansıtıldığı şekilde ele alarak yola çıkmış fakat yolun sonunun gelmesini hiçbir za-

man istememiştir. Bu çalışma ana yola bağlanan ara yollarda ve kimi zaman da ana yolun ara yol olup daha başka yollara katılmasıyla insanları edebiyat ve edebiyat çalışmaları aracılığıyla bu konular üzerinde bir kez daha düşünmeye ve harekete geçirmeye yardımcı olmayı hedeflemiştir ki bu yollardan bazıları bu kitabın oluşması sırasında kesişmiş ve kavramlar üzerinde tekrar tekrar konuşulmuş bazen üzerinde dinlenilmesi (soluk alınması) ve düşünülmesi için durak yerleri belirlenilmesine neden olmuş bazen de ufku işaret etmeye devam etmiştir. Özellikle kitap bağlamında daha önce birbirimizden haberimiz olmamasına rağmen sözettiğimiz yolların bizi birbirimizle iletişime geçirmesi sonucu hâlâ yüz yüze görüşme fırsatı bulmadığımız ama kitaptaki ve onlarla bağlantılı kavramlar üzerinde uzun uzun tartışıp yorumlarda bulunduğumuz Yeni İnsan Yayın Evi çalışanları ve özellikle de Yrd. Doç. Dr. Akif Pamuk'u bu noktada anmadan geçmek olmazdı. Çalışmanın akademik alanın dışındaki paydaşlarla da buluşması için çoğu zaman bana rağmen bir yol bulmaya çalışan bu konuda benden daha istekli olan yürekli insanlara teşekkür etmek isterim. Ayrıca bu kitaptaki tüm hatalar şahsıma ait olmak üzere kitabın mümkün olan en az hata ile ortaya çıkmasında emekleri ve katkılarını bir teşekkürle asla ödeyemeyeceğim başta çalışmanın amiral kaptanı Prof. Dr. Kamil Aydın olmak üzere Prof. Dr. Ahmet Beşe, Prof. Dr. Ufuk Özdağ hocalarım ile diğer tüm hocalarım ve emeği geçenlere şükranlarımı sunarım. Ayrıca metni okuma cesareti göstererek değerli katkılarda bulunan Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan Şahin ve Caner Solak'a da çok teşekkür ederim. Çıktığım bu yolculuğun her anında yanımda olan ve bu yolda hiçbir zaman yalnız kalmayacağıma inanmamı sağlayan eşim Derya Toska'ya ve Toska ailesine minnettarım. Çevreciliğin bir gönüllülüğünden ziyade bir zorunluluğa dönüştüğü çağımızda bu uğurda iyi niyetli çalışmalarda bulunan herkese teşekkür ederim. Fakat aslında burada teşekkürden ziyade bir af dileme, pişmanlık ve bu sayede biraz vicdan rahatlaması gerçekleştirmenin daha doğru olacağını düşünmekteyim. Doğadan başta kendi adıma ve daha sonra benimle benzer görüşleri bulunanlar adına hiçbir zaman yeterli olmayacak büyük bir özür dilerim. Bu özürün geçmişte yap-

tıklarından pişmanlık duyacak ancak özür dileyecek durumda olmayanların da bir beyanı olarak kabul edilmesini dilerim. Daha da önemlisi gelecek kuşakların bu tür özür dilemelere muhtaç kalmaması temennisinin de bir iyimserlikten çok öteye varabilmesini tüm kalbimle isterim.

Bu kitap 2015 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığımız “Amerikan Ekokurgu Yapıtlarda Çevre Sorunları, Suçları ve Öngörülen Koruma Yöntemleri” adlı doktora tezinin yeniden düzenlenmiş bir halini içermektedir. Bu kitap benim için çaresizlikten umuda doğru zorlu bir yolculuğun ilk adımı. Belki de gözlerimi açtığımda karşılaştığım mütevazı bir bahçe ve içindeki birkaç hayvana karşı sabahın erken saatlerinden günün geç vakitlerine değin süren, yorgunluk, sıkıntı, keder, hüznün nedir bilmeden gösterilen özveri ve emeği anlamama ve onun özlemine gidermeme yardımcı olacak bir arayışın çırpıntısıdır. Sonrasında daha okulla tanışmadan ya da tanışır tanışmaz doğa gezintilerinin öğrettiği ve keşfetmemize izin verdiği onlarca güzellik, iyilik, mutluluk ve sağlık. Çok kısa zaman sonrasında bu kısacık geçmişin özlemle anılışının uyandırdığı hisle başlayan bir mücadele arayışı. Göz göre göre yitip gidenleri çaresizce izlerken etrafımızı çevreleyen, üstümüzü örten, içimize işleyen gücün, egemenliğin sembolü karabulutların aslında birer beton, bükülmez demir, çözünmez kimyasal olduğunun farkına varıp yine de vazgeçmemenin romantikliği, sevgi ve umut belki de...

Sezgin TOSKA,
İzmir, 2017

GİRİŞ

İnsan, yaşamını sürdürebilmek için kendisi dışındaki varlıklara duyduğu ihtiyaçtan dolayı doğa ile her zaman etkileşim, iletişim ve ilişki içerisinde olmuştur. Bu ilişkinin uyumlu bir şekilde yürütülmesi, doğanın belirleyip verdiği izinler çerçevesinde gerçekleşmesine bağlıdır. Bu çerçeveye bağlı kalınarak doğal döngü içerisinde doğa ile insan birbirine zarar vermeden varlıklarını sürdürebilirler. Bu bağlamda insanların avcı-toplayıcı kültürlerde yaşadığı dönemlerde geliştirdiği doğa ilişkisinin, bilindiği kadarıyla doğaya en az zarar veren ve en uyumlu yaşam tarzlarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda genellikle göçebe ve yarı-göçebe yaşayan insan toplulukları doğanın her zaman aynı bölgesinden yararlanmadıkları için doğanın farklı bölgelerinden yararlanmak adına yer değiştirdiklerinde boşalttıkları doğa bölgesi kendisini toparlayıp yeniden sağlıklı bir ekosisteme kavuşma imkânı buluyordu. Bu noktada doğayla uyumlu olan ve doğanın kurallarına göre hareket eden insan, doğanın kendini yenileme kapasitesine zarar vermediği ve temel yaşam destek sistemleri üzerinde bir baskı oluşturmadığı için günümüze göre daha sağlıklı ekosistemlerin var olmasını mümkün kılmıştır.

İnsanın tarımı olanaklı kılması ve beraberinde hayvancılığı geliştirmesiyle daha yerleşik bir yaşam tarzına geçiş söz konusu olmuştur. Yüzyıllar boyu devam eden bu tür bir yaşam tarzı, doğa ile insan arasındaki gerilimlerin ve sorunların artmasına neden olmuştur. Çünkü "tarım, insanların bitki yetiştirmesine ve istedikleri hayvanları beslemesine izin veren yapay bir ortam yaratmak için doğal eko-sistemlerin değiştirilmesine dayanmaktadır.

Bu değişimle, eko-sistemin başlangıçtaki dengesi ve içsel istikrarı bozulmaktadır” (Özey, 2009, s. 13). İnsanların yerleşik hayat kültürleri yüzünden hemen hemen aynı bölge üzerinde devamlı yaşamaları neticesinde doğanın üzerindeki baskı artmış, doğanın kendisini yenileme ve tekrar sağlıklı ekosistemlere ulaşma özelliğinde aksaklıklar meydana gelmiştir. Dolayısıyla doğanın ve sağlıklı ekosistemlerin bozulmasıyla giderek daha fazla karşılaşmıştır. Bu da beraberinde çok ciddi doğa sorunlarını getirmiştir. Doğaya verilen zararlar dolaylı yoldan insanın etkilenmesine neden olmuş ve uzun vadede birçok uygarlığın yok olmasıyla sonuçlanmıştır. İnsanın hem doğaya hem de kendisine zarar vermesine neden olan doğa ve çevre sorunlarının bu kadar geçmişe uzanması bu sorunların hemen hemen her kıtadaki uygarlıklarda görülmesine olanak sağlamıştır. Mezopotamya’daki Sümerlerden Paskalya Adasına, Çin medeniyetinden Anadolu ve Yunanistan topraklarına, Romalılardan Mayalara kadar farklı uygarlık ve bölgelerin yarattıkları ekolojik yıkımlardan dolayı kendilerini sıkıntıya soktukları artık yaygın olarak bilinmektedir.

Tarım toplumu ile feodalite uygarlığının ekolojik yıkımları insanların sermayeye dayalı düzene geçmesiyle hızlanmış, ilk dönem ya da erken kapitalizmin doğayı sahip olunacak eşya ya da ticari meta olarak algılaması yıkımların derecesini arttırmıştır. Bununla beraber kapitalist sistemin gelişip sanayileşmeyi¹ başlatması, ekolojik yıkımların doğa tarafından onarılamaması ve hatta gezegenin temel yaşam destek sistemleri üzerindeki baskının artarak insan dışı varlıkların kendilerini koruyamamalarına ve hızlı bir yok olma sürecine girmelerine neden olmuştur. Sanayileşme ile beraber doğanın bir hammadde kaynağı olarak değerlendirilmesi doğal varlıkların sanayi üretimi sonucunda oluşan kirlilik nedeniyle tahrip edilmesine ve tüketilmesine yol açmıştır. Sanayi devrimi boyunca süre gelen enerji ihtiyacının karşılanması için yararlanılan fosil/taşıl yakıtlar ise doğanın kirletilmesi ve tahri-

¹ “18. yüzyılda başlayan ve iki yüzyıl içinde dünyanın tarımla uğraşan nüfusunu köklü bir dönüşümle azaltarak insanı artan ölçüde hizmet ve mamul mal üreticisi durumuna getiren sanayi devrimidir” (Dağdemir, 2003, s. 9).

binin giderek daha da kaçınılmaz bir hâle gelmesine neden olmuştur.

Tarım ve sanayi devriminin doğa ve çevre üzerindeki ciddi tahribatına rağmen asıl sorunların ve sorunsalların İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıktığı ileri sürülmektedir²:

“Daha önce bilinmeyen birçok çevresel risk, yirminci yüzyılda su yüzüne çıktı. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra çoğu en küçük miktarlarda bile son derece zehirli olan ve bazısı da biyolojik dizgelerde ve hava kürede birikme potansiyeline sahip birçok kimyasal ve ışınetkin (radyo aktif) madde üreten kimya ve nükleer endüstrisi doğdu. 1950 ve 1985 yılları arasında Amerikan Kimya Endüstrisi, üretimini on kat arttırdı. 1985’e gelindiğinde temizlenmesi gereken tehlikeli atık alanlarının sayısının iki bin ila on bin arasında olduğu tahmin ediliyordu” (Speth, 2006, s. 34).

Sanayileşmiş ülkelerdeki kimya endüstrisinde görülen bu artışla beraber artık doğanın, kendini doğal yollarla temizleyemeyeceği kadar kirlilik oluşturan madde serbest bırakılmıştır. Fakat İkinci Dünya Savaşı sonrası ve özellikle de Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile ortaya çıkan ekonomik ve politik gelişmelerin çevre kirliliklerinin sanayi ülkeleri ile sınırlı kalan yapısını neoliberalizm ve küreselleşme süreçleri ile değiştirdiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda küreselleşmeyle beraber çevre kirliliklerinin boyutu da artık küresel bir özellik taşımaktadır. Bu dönemde gerek ortaya çıkan çokuluslu şirketlerin oluşturdukları bazı çevre kirliliklerinin küresel boyutta olması gerekse bu şirketlerin bazı üretim tesislerini Üçüncü Dünya ülkeleri gibi diğer bölgelere kaydırmaları ve yine sanayileşmiş ülkelerde devam eden faaliyetleri sonucunda oluşan tehlikeli ve zararlı atıklarını sözü edilen ülkelere gönderdikleri anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra sistemin devam etmesi için devamlı bir tüketim alışkanlığı insanlara empoze edilerek tüketim toplumu ve kültürü oluşturulmuştur. Bu gelişmenin de ekolojik yıkım ve çevre kirliliği üzerinde önem-

² “Yapılan araştırmalar Dünyadaki mevcut çevre kirliliğinin %50’sinin, son 35 yılda meydana geldiğini ortaya koymaktadır” (Özey, 2009, s. 20).

li etkileri vardır. Bu bağlamda neoliberalizm ve küreselleşme ile birlikte sermayenin ulus sınırlarının dışına çıkarak diğer ülkelere de kolayca girebilmesi, beraberinde daha önce oluşturdukları (ve hâlâ oluşturmaya devam ettikleri) pislikleri de tüm dünyaya yaymalarının önünü açmıştır. Diğer bir ifadeyle, sermayenin küreselleşmesi ekolojik yıkımların da küreselleşmesine neden olmuştur.

Bu ekonomik ve politik yapının fikir babası ve en büyük destekçilerinden biri (ve aynı zamanda dolayısıyla çokuluslu şirketlerin de merkezi durumundaki) Amerika Birleşik Devletleri'dir. Ayrıca artık tüm dünyayı etkileyen ekolojik yıkımlar ve çevre kirlilikleri için çözüm yollarının da Amerika Birleşik Devletleri'nde ön plana çıktığı görülmektedir. Bu doğrultuda çevreci hareket ve bununla bağlantılı çevre örgütleri, kurumları ve kuruluşları Amerika Birleşik Devletleri'nde çok sayıdadır ve etkili bir güce sahiptir.

Ekolojik yıkım ve çevre sorunlarının etkilerinin, artık uzak gelecekte değil günümüzde hissedilmesi, çözüm önerilerindeki artışın ve aciliyetin nedenini kısmen açıklamaktadır. Ayrıca ülke tarihi içerisinde ekolojik yıkım ve çevre kirlilikleri için başkanlık düzeyinde girişimlerde bulunulduğuna da tanıklık edilmektedir. Bu da Amerika Birleşik Devletleri'ndeki çevreci çözüm yolları arayışlarının ulaştığı boyutu ve etkisini göstermesi açısından önemlidir. 03 Ağustos 2015 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Barack Obama'nın *Temiz Enerji Planı*'nı duyuran konuşmasında da bir kez daha vurguladığı gibi "iklim değişikliği artık çocuklarımız ve torunlarımızın yaşayacağını tahmin ettiğimiz gelecekle ilgili bir problem değil her gün yaşadığımız bir gerçektir. Biz iklim değişikliğinin etkisini hissedilen ilk ve bunun hakkında bir şeyler yapabilecek son kuşakız" (Obama, 2015). Obama'dan önce çevreci hareketin kendisini güçlü bir şekilde hissettirdiği dönemde başkan Richard M. Nixon ve sonrasında Jimmy Carter'ın ulusal ölçekli gayretleri başkan yardımcısı Al Gore³'un faaliyetleri sonucunda genişleyerek küresel çapta bir farkındalığın oluşmasını sağlamıştır.

³ Al Gore'un *Inconvenient Truth* adlı belgesi ve *Tercih Sizin: İklim Krizinin Çözümü İçin Bir Plan* (Gore, 2009) adlı eseri bu konudaki önemli çalışmalar arasındadır.

Amerika'da kuruluşundan önce ve günümüze kadar yabancı doğa ve çevrenin bir şekilde belirleyici rol üstlendiği görülmektedir. Bunun yanı sıra ekolojik yıkım ve çevre kirliliği merkezinin Amerika Birleşik Devletleri olması çevreci hareket ve çözüm önerilerinin de dolayısıyla bu ülkede etkili bir şekilde ortaya çıkıp gelişmesini sağlamıştır. Bunun bir sonucu olarak doğa, çevre ve edebiyat çalışmaları da yine burada ivme kazanmıştır. Ekoeleştiri yaklaşımının Amerika Birleşik Devletleri merkezli olması bunun en somut örnekleri arasındadır. Fakat insanın sadece yabancı doğaya zarar vermediğinin, aynı zamanda doğrudan ve dolaylı olarak kendisine de zarar verdiğinin anlaşılması, ekoeleştiri alanında da bazı değişim ve dönüşümlerin gözlemlenmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra ekolojik yıkımların her insanı aynı şekilde etkilememesi ya da çevre kirliliğinin belirli bölgelere yoğunlaşmasının bir tesadüf olmadığına anlaşılması bu değişim ve dönüşümü zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri'nin eritme potası ya da son dönemlerde vurguladığı çok kültürlülük gelişmeleriyle beraber bu etkilerin yaşandığı ve gözlemlenebildiği en iyi örneklerden birini oluşturması bu tür incelemeler için kendisinin oldukça uygun bir seçenek olmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda sosyal, post-kolonyal ve çevre adaleti bağlamı çeşitlenmelerin bir araya daha kolay getirilebildiği çevreci eleştiri ile ekoeleştirin kapsam ve etkisinin daha da genişlediği görülmektedir.

Bu doğrultuda Amerika'da yazarlar edebi eserlerinde ve düz yazılarında doğayı kullanmaya, onu anlamaya, kavramsallaştırmaya ve tanıtmaya ilgi duyarak doğa-insan ilişkilerini ele almışlardır. Bununla beraber doğa yazım türünün Amerika'da geliştiği ve hatta bu yazım türünün Amerika'ya özgü özellikler bulundurduğu gözlemlenmektedir. Fakat süreç içerisinde doğa yazımının geçirdiği değişimler sonucu, bünyesine özellikle kurgusal özellikler de dâhil edilerek doğa yazımına⁴ dönüştüğü anlaşılmaktadır.

⁴ Amerika'da doğa yazımının gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için Prof. Dr. Ufuk Özdağ'ın *Edebiyat ve Toprak Etiği: Amerikan Doğa Yazımında Leopold'cu Düşünce* adlı eserine bakınız (Özdağ, 2005).

Bununla beraber doğa kavramının süreç içerisinde çevreye dönüşmesi, ekoeleştirelinin de çevreci eleştiriye doğru ilerlemesiyle çevre edebiyatı ağırlık kazanmış ve daha önce belirtilen özellikler göz önünde bulundurulduğunda bu alandaki patlama yine Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanmıştır.

Ekoyazın merkezli alanda özgün bir çalışma yapabilmek düşüncesinden hareketle özellikle 21. yüzyılın başlarından itibaren yaygın bir yazın türü haline gelen bu alanda geniş bir literatür taraması çalışma kapsamı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Özellikle yapılan kapsamlı ve güncel literatür taraması sonucunda elde edilen kaynakların edebi sınıflandırması oldukça uzun bir süre gerektirmiştir. Yapılan sınıflama sonucunda ekoyazın merkezli yoğunluğun genellikle kurgu (fiction) bağlantılı olduğu görülmüştür. Bu kurgu yapıtların da çeşitli alt türlerden oluştuğunun gözlemlenmesi sonucu bir birliklilik sağlamak adına diğer (alt) türlerin özelliklerini de dikkate alarak ortak ve kapsayıcı bir üst kavram olarak ekokurgu üzerinde karar kılınmıştır. Bu eserlerin uzun süreli analitik okuma süreci sonrasında ekoyazına özgün bir katkıda bulunacağı düşünülen konu başlığı doğrultusunda, 21. yüzyılın ilk on yılı içerisinde yazılan eserler bağlamında ekokurgu geleneğinde ön plana çıkan bir takım olgular üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede geleneğin Amerika merkezli olması ve gelenek içerisinde öne çıkan ekosuç, ekosuçlular, ekozarar, ekosavunma, eko(sabo)taj ve ekoterör gibi ekokavramlar çeşitli yönleriyle edebiyat alanında ortaya çıkan en son ve en yeni yaklaşımlardan biri olan ekoeleştiri ve bunun bir uzantısı olan çevreci eleştiri anlayışına göre irdelenecektir. Bu eleştiri anlayışı toplumsal ve fiziksel dünya arasındaki dinamik etkileşimi ele alırken yapıtın oluşumundaki etkileri insanmerkezli bir görüş yerine yeryüzü merkezli bir görüş ışığında incelemeyi önermektedir. Son zamanlarda adından sıkça söz edilen küreselleşme, çok uluslu şirketler (ulusötesi), kapitalizm, neoliberalizm, siyaset, bilim, yargı ve medya ile doğal ve çevresel felaketler arasındaki bağ ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda doğal ve çevresel felaketlerin günümüzde doğal nedenlerden daha çok yukarıda sözü edilen egemen yapının unsurları tarafından işlenen çevre suçları

yüzünden ortaya çıktığı üzerinde durulacaktır. Bu doğrultuda insanmerkezli etkenlerin bu sürece katkısı da sorgulanacaktır. Bununla beraber, ekokurguda yansıdığı şekliyle, oluşan sorun, suç ve bunların sonuçlarına karşı geliştirilen, benimsenen ve uygulanan çevre koruma mücadelesi ve yöntemleri de yine yeryüzü merkezli yaklaşımla ele alınacaktır. Günümüzde yeryüzünün ve insanların maruz kaldığı çevre suçları ve sonuçları Amerika'da 2000'li yıllarda yazın alanında da kendini sıkça göstermektedir. Güncelliğini koruyan bu çalışmanın ve ele alınan ekokurgu eserlerin bilimsel çalışmalara bir katkı yapabilmesi de çalışmanın ana hedeflerinden birini oluşturmaktadır.

Ekokurgu eserlerin analitik ve eleştirel okuma süreçleri sonucunda 21. yüzyılda Amerikan ekokurgu eserlerde ortaya çıkan baskın unsurlar tespit edilmeye çalışılacak ve bu ekokavramlar (eserlerdeki) spesifik örneklerle desteklenerek eleştirel analize tabi tutulacaktır. Farklı ekokurgu eserlerdeki farklı olay örgülerinde ortaya çıkan söz konusu unsurların eleştirisinin çalışmaya özgünlük kazandırması hedeflenmektedir. Eserlerin incelenirken üzerinde durulan sebep-sonuç ilişkisi ile ortaya çıkan kavramların analitik okumayla ele alındığı böylesine bir antolojik çalışmanın bakir popüler ekokurgu alanındaki bir boşluğu doldurarak ekoeleştiri alanındaki araştırmacılara mütevazı bir katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

21. yüzyıl Amerikan Ekokurgu romanlarının yakın bir analizinin yapılacağı bu çalışmanın başlarında eko-yazın(m) tarzının değiştiği baskın ekolojik ve çevresel öğelerin incelenmesiyle günümüzdeki eko-yazın eğiliminin tam anlamıyla anlaşılabilmesi adına doğa ve yazın ilişkisinin Amerika'daki serüvenine göz atılacaktır. Kısaca özetlenmeye çalışılacak olan bu serüven, edebiyat ve yazın alanından örneklerle daha anlaşılır kılınacaktır. Başlangıçtan günümüze kadar Amerika'da üretilmiş doğa kavramları ve doğanın algılanış biçimleri için önemli olduğu düşünülen değişim noktalarından verilen kesitler somutlaştırılmaya çalışılacaktır. Bu kesitler içerisinde dahi farklı doğa anlayışlarının bulunabileceği göz önünde tutularak baskın ve/veya genel olduğu düşünülen görüşler temel alınacaktır. Belirgin doğa-yazın/m ilişkisinin

gelişim sürecinden örnekler sunularak, değişen doğa kavramları incelenecek ve sanayileşme ile birlikte doğa kavramının çevre kavramına dönüşümü üzerinde durulacaktır.

İkinci bölümde ekoeleştirelinin ilgi ve inceleme alanına giren yazım(n) türleri tartışılacaktır. Türler arasındaki olası ayrımlara değinilirken bu türlerin nasıl değiştiği, geliştiği ve zamanla nasıl birbiri içine girdiği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu yüzden türleri tartışırken öncelik; benimsenen ve kullanılan türlerin aslında doğanın, yabanın ve çevrenin algılanmasında, bu kavramlara ilgi uyandırmada ve onlara karşı oluşan ve değişmesi gerektiğine inanılan insan davranışlarının değişmesinde ne kadar etkin olabileceğine verilecektir. Bu bağlamda öne çıkan doğa yazımı (nature writing), doğa tarihi (natural history), gezi yazımı (travel writing), doğa odaklı edebiyat (nature-oriented literature), çevre edebiyatı (environmental literature) gibi genel türleri ele alarak günümüzde iyice popülerliği artan ekokurgu türüne gelene kadar geçen süreci ele almanın yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu incelemenin bir amacı da uygulama bölümünde ele alınacak ekokurgu türünün ortaya çıkmasındaki gereklilikleri sunarak Amerika'da doğa ve çevre alanında görülen belli başlı türlerin seyrini gözlemlemek ve bu seyrin ekoeleştireli alanını nasıl etkilediğini, hatta ekoeleştirelinin zamanla nasıl çevreci eleştiriye dönüştüğünü ortaya koymak olacaktır.

Üçüncü bölümde; tür yorumlamaları sonucunda ekoeleştireli teorisi de gelişim ve değişim süreçleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmiş olacaktır. Ekoeleştirelinin giderek çevreci eleştiriye doğru yöneldiği ve bununla beraber kurgu olmayan (non-fiction) incelemelerin yanısıra kurgu (fiction) incelemelere de ağırlıkla yer verdiği sonucuna ulaşılabilecektir. Bu değişim alanındaki epistemolojik duruştan politik duruşa geçiş sürecinin veya bilinçlenme sürecinden eylem sürecine geçişin göstergesi olacaktır. Çevreci eleştirelinin ortaya çıkış nedenlerini genel hatlarıyla incelemek ve erken ekoeleştireli ya da ilk dalga ekoeleştirelden ayrılan yönlerini tartışmak, çalışmanın uygulama bölümünde neden çevreci eleştireli yönteminin benimsendiğini de açıklığa kavuşturacaktır.

Dördüncü bölümde (yapılan geniş literatür taraması ve okumasından sonra 21. yüzyılda ekomerkezli yazının ağırlıklı olarak ekokurguya kaydığı tespit edildiği için) ekokurgunun kuramsal yapısı ele alınacaktır. Ekokurgunun alt türleriyle beraber çıkış süreci ve gelişimi irdelenerek ekokurgu ve incelemelerinin çevre mücadelesine nasıl katkı yapabileceği tartışılacaktır. Bu bakımdan ekokurgu ve ekokurgu incelemelerinin alana yapabileceği olası katkıları belirlemek öncelikli hedefdir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde ekokurgu bağlamı yazında, sorunların ve çevreci hareketin özellikle popüler kurgu romanlarda nasıl ele alındığının bir irdelenmesi yapılacaktır. Çalışma kapsamında incelenen 2000-2011 yılları arasında yayımlanmış Amerikan ekokurgu romanlarında iki ana kavramın ağırlıklı işlendiği görülmektedir. Bunlar çevre sorunları, suçları ve çevre korumadır. Bu bakımdan öncelikle çevre sorunları ve suçlarının eleştirel okuması yapıp daha sonra bu sorun ve suçlara karşı ortaya çıkan, gelişen ve çeşitlenen çevre koruma yöntemleri irdelenecektir. Bu bağlamda beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu bölümlerde sırasıyla ilk önce çevre suçu ve suçluları, daha sonra bunların sebep oldukları sorun ve zararlar ele alınıp, suçların işleme nedenleri ve suç işbirlikçileri irdelenip, çevre koruma mücadelesi anlamında öne çıkan baskın unsurlar ele alınacaktır.

Bu doğrultuda özellikle beşinci bölümde ekokurgu eserlerin analitik ve eleştirel okuması çevre suçu ve suçluları bağlamında incelenecektir. Çevre suçu tanımları tartışmasına yer verildikten sonra çevre suçluları arasında bir sınıflandırmaya gidilerek olası çevre suçluları grupları oluşturulmaya çalışılacaktır. Bu gruplama sırasında çevre suçu işlenmesindeki öncelik ve amaçsal farklılıklar belirleyici etkenler olarak göz önünde bulundurulacaktır.

Altıncı bölümde, çevre suçu işleyenlerin ne tip çevre suçlarıyla ilişkili oldukları, hangi çevre suçlarını işledikleri ortaya konulduktan sonra çevre suçlarının etkisinin işlenen yer ve zamanla sınırlı kalmayıp ekolojik döngü yolu ve etkileşimlerle nasıl diğer varlıkları etkilediği üzerinde durulacak ve çevre suçlarının oluşturduğu kirlilik ile zararın boyutları tartışılacaktır. Çevre kirliliği

ve suçları nedeniyle bozulan ekolojik dengenin özellikle insanlar ve hayvanlar üzerinde ölümlere, ciddi hastalıklara, yaralanmalara ve çeşitli rahatsızlıklara neden olduğu ekokurgu eserlerde çarpıcı bir biçimde ortaya konmaktadır. Bunun yanı sıra insanlar ve hayvanlar dışında kalan her türden canlı ve cansız varlıkların da yine bu olumsuzluklardan ciddi şekilde etkilendikleri eserlerde sıkça vurgulanmaktadır. Ayrıca çevre sorunlarının oluşturduğu olumsuzlukların boyutları, çeşitleri ve dereceleri oldukça farklıdır. Yine bu olumsuzlukların etkilediği kesim ve etkileme oranları da farklılık gösterebilmektedir. Bütün bu ilintiler yumağı içerisinde çevresel sorunların doğurabileceği sonuçların ne kadar ciddi, tehlikeli ve zararlı olabileceği yine bu bölümde tartışılacaktır. Bunun daha iyi açıklanabilmesi için çevre sorunlarının ve sorunsallarının olumsuz sonuçları insanlar, hayvanlar ve insan ile hayvan olmayan varlıklara ayrılarak detaylandırılacaktır. Fakat her ne kadar çevresel sorunların sonuçlarını bir ayrıma giderek ele almak çevresel sorunların çok boyutluluğu ve karmaşıklığı nedeniyle pek olanaklı görünmese de böyle bir ayrımın sorunlara dikkat çekmeye ya da sorunların ele alınmasına yardımcı olabileceği de unutulmamalıdır. Çevresel sorunların sonuçlarının çok karmaşık ve çok boyutlu olduğunun farkındalığıyla insanın çevreye verdiği en küçük zararın bile önce kendisini sonra diğer varlıkları olumsuz etkileyeceği gerçeği eserlerdeki durum ve olaylar incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda çevreyi kirleten şirketler, çevresel adaletsizlik oluşturmaya neden olurken bu şirketlerin aynı zamanda oluşturdukları çevresel adaletsizlik yoluyla yoksul, dezavantajlı kimseler ve üçüncü dünya ülkelerini birçok açıdan sömürdükleri görülmektedir. Hatta bu küresel şirketlerin bu kimseleri ve ülkeleri sömürmeye devam edeceklerinin belirtileri de net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Yedinci bölümde çevre suçularını çevre suçu işlemeye motive eden, suçların işlenmesini hazırlayan atmosfer ve etkenler tartışılacaktır. Bu atmosfer ve etkenler özellikle egemen yapı ve etik ihlaller kapsamında ele alınıp çoğu zaman çevre suçularının bir kısır döngü içerisinde çevre suçu işlemeye ne kadar zorunlu ne kadar gönüllü oldukları aydınlatılmaya çalışılacaktır. Aynı za-

manda bununla ilintili ortaya çıkan baskın ekokavramlar da eleştirel açıdan değerlendirilecektir.

Çevre suçları ve felaketleri temel kavramı altında ilintili terimlerin tanımı ortaya konulduktan sonra suçların nasıl ve niçin işlendiği belirtilerek sekizinci bölümde bu suçların, suçlular tarafından kimlerle işbirliği içinde işlendikleri tartışılıp, suç işlenmesi esnasında ortaya çıkan mevcut karmaşık ağ ve ilişkilere dikkat çekilmeye çalışılacaktır. Öte yandan, çevre suçu işleyenlerin kendilerini savunmak için ortaya koydukları yöntemler tartışılıp kendilerini haklı çıkarma çabalarının nedenleri incelenecektir.

Dokuzuncu bölümde ise ekokurgu eserlerde gözlemlenen çevre koruma amaçlı mücadele yöntemleri eleştirel bir şekilde ele alınacaktır. Temelde ana akım ve radikal çevrecilik olarak ikiye ayrılan bu mücadeleye bir de entelektüel yani epistemolojik çabalar da eklenerek bu mücadelelerin geçirdiği dönüşüm üzerinde durulacaktır. Daha sonra ise bu mücadelelerden hangilerinin incelenen eserlerde çözüm olarak sunulduğu ve niye sunuldukları irdelenecektir.

Sonuç bölümünde ise çalışmanın bulguları değerlendirilecektir. Yapılan incelemeler, analitik okuma süreçleri ve değerlendirmeler sonucunda tespit edilen unsurlar ortaya konulduktan sonra ekoyazın merkezli ekokurgu adı altında üretilen eserlerin hangi amaçlarla okuyucuya sunulduğu, işlevleri ve etkileri göz önünde bulundurularak çevre koruma mücadelesine yaptığı olumlu ve olumsuz etkiler vurgulanmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜRLEŞTİRİLEN DOĞA

Amerikan tarihi boyunca doğa farklı biçimlerde algılanıp kavramsallaştırılmaya tabi tutularak her zaman gündemde kalmayı başarmıştır. Bu kavramsallaştırma süreci dönemlerin kültürel dinamiklerine uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Doğayı algılayış biçimimiz sadece onunla ilişkimizi belirleyen bir öncül olması dışında aynı zamanda onunla ilişkimizin de bir sonucudur (Koleva, 2000, s. 68). Bu süreçte ilk algılanış ve tanımlanma biçiminden uzaklaştırılan doğanın günümüzde ağırlıklı olarak “çevre” kavramıyla anıldığı gözlemlenmektedir.

Doğanın, Amerika kıtasındaki güçlü konumu nedeniyle, doğa ve Amerika neredeyse birbirinin özdeşi olarak kabul görmeye başlamıştır. Avrupalıların Amerika'ya ayak basmalarının çok öncesinde Yerliler ve doğa arasındaki ilişkilerden bahsedilebileceği gibi sonrasında da doğa insan ilişkisinin devam ettiğine tanık olunmaktadır. Ülkenin tarihsel kronolojisi dikkate alındığında, Yerlilerin, Avrupalıların ve daha sonra Amerikalıların yaşamlarından çıkaramayacaklarını anladıkları bu etkileyici güç için süreç içerisinde farklı kavramlar ortaya koydukları görülmekte ve onu anlama biçimlerinin değişime uğradığı bilinmektedir. Örneğin, Yerlilerin kültürleri ve yaşam tarzları incelendiğinde doğanın ve insanların aynı yaşamı paylaştıklarını ve Yerlilerin kendilerini doğanın bir parçası gibi gördüklerini gözlemlemek

olasıdır. Avrupalılar ise Amerika'ya ilk ayak bastıklarında burayı bir cennet ve sömürü merkezli emperyalist amaçlarını gerçekleştirebilecekleri geniş bakir topraklar olarak değerlendirmişlerdir. Fakat Kıta'nın kuzeyine çıkan Püritenler ise baskın dini inançları doğrultusunda genellikle doğayı Tanrı'nın yarım bıraktığı işi tamamlamak için fethedilmesi gereken bir kötülük/yaban olarak algılamışlardır.

Aydınlanma dönemi ile birlikte doğa, bilim insanları tarafından araştırılması gereken, mükemmel işleyen bir mekanik yapı olarak görülmüştür. Bu tür bir yaklaşım dönemin deist düşüncesinin bir yansıması şeklinde de algılanabilir. Sanayileşmenin ilk döneminde ise bazıları gelişim ve ilerleme için doğayı sömürülmesi gereken bir hammadde kaynağı olarak görürken, sanayileşmenin ortaya çıkardığı sorunlardan bunalan diğer taraf ise doğayı kötülüklerden kaçış yeri, iyiliğin, ahlakın ve güzelliğin kaynağı olarak görmüştür. Bu bağlamda insandan uzakta ve genellikle yabanıl olarak değerlendirilen doğa, günümüzde küreselleşme ve özellikle insan eylemleri sonucu oluşan kirliliğin, gezegenin her tarafını etkileyebilmesi sonucu insan eli değmemiş ve insan etkisinden uzaktaki yabanıl doğa algısından uzaklaşıp insanın merkezde olduğu bir çevre olarak algılanmaktadır.

Doğanın Amerikan edebiyat tarihinin ayrılmaz bir parçası olduğunu söylemek çok iddialı bir yaklaşım olmasa gerek. Leo Marx, *The Machine in the Garden: Technology and the Pastoral Ideal in America* adlı eserinde doğanın eksik ve farklı tanımlamalarına rağmen, Amerika'nın hayali ifade alanında en etkili unsur olduğunu ve ulusun ciddi edebiyat ve popüler türlerdeki toplu fantezisinin beğenisini etkilediğini ileri sürmektedir (Marx, 1967, ss. 5–6). İster sözlü ister yazılı olsun, doğayı referans veren veya onunla ilgili, onun adına üretilmiş edebi örnekleri Amerikan edebiyat tarihi içerisinde gözlemlemek olasıdır. Bunun yanı sıra kurgusal olmayan ya da kurgusallığı tartışılan Amerikan yazım geleneğinin önemli bir parçasını oluşturan “Doğa Yazımı”, “Gezi Yazımı”, Püritenlerin verdiği “Vaazlar” ve benzeri yapıtlarda da aynı özelliklere rastlamak olasıdır. Bu süreç belli başlı değişikliklere uğrayarak günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır.